

Оксана Маркевич

(м. Житомир)

Адміністративний портрет волинського губернатора

А. П. Римського-Корсакова

Розвиток історичної науки в Україні стимулює розширення традиційних та пошук нових дослідницьких завдань. Актуальними на сьогодні є дослідження механізмів управління українськими землями у складі Російської імперії, зокрема й Волинською губернією. Їх можна виявити через призму діяльності, призначення і звільнення верховною владою губернаторів.

Після польського Листопадового повстання 1830 року на посаду головного начальника Волині було призначено Андрія Петровича Римського-Корсакова (1778 - 1862). Історики зауважили цю постать і найперше через те, що волинський губернатор був батьком відомого композитора Миколи Андрійовича Римського-Корсакова (1844-1908) [5]. Однак серед наукових розвідок не знайдемо жодної, в якій би висвітлювалась діяльність його на чолі Волинської губернії. Нашим завданням є проаналізувати діяльність А. П. Римського-Корсакова на посаді волинського губернатора, з'ясувати причини його звільнення.

Андрій Петрович хоча й був позашлюбною дитиною у родині військових Римських-Корсакових, однак батько домогся дозволу про зарахування його та чотирьох братів у дворянський стан. Відповідний імператорський указ вийшов 8 травня 1801 року. За правом походження його зарахували у колегію іноземних справ на посаду перекладача. Протягом 1806-1809 рр. він служив в департаменті Міністерства юстиції, а потім був переведений у Міністерство внутрішніх справ, де прослужив близько дванадцяти років. За цей час виконував обов'язки чиновника з особливих доручень при міністрі внутрішніх справ, очолював Перше відділення його канцелярії. З 1827 р. і до кінця 1829 р. перебував на посаді новгородського

віце-губернатора [2, с.214]. З цієї посади 6 квітня 1831 року А. П. Римський-Корсаков був призначений цивільним губернатором Волині, становище якої на той час було вкрай напруженим. Його попередник Павло Іванович Аверін, що обіймав цю посаду з 18 квітня 1828 року звільнився за власним бажанням. Офіційною причиною залишення посади було названо втому після польського повстання 1830 року та епідемію холери [4, с.35]. Насправді листопадові події змусили верховну владу відмовитися від поблажливості щодо шляхти і розпочати наступ. Доручити це П. І. Аверіну вона не могла, оскільки той не зумів попередити і вчасно зупинити назріваюче повстання. Підходящою кандидатурою на посаду волинського губернатора став А. П. Римський-Корсаков, який мав значний досвід служби у Міністерстві внутрішніх справ, був відомий у вищих колах Петербургу. На Волинь новопризначений чиновник прибув разом з дружиною – Софією Василівною, матір'ю та сином Воїном.

Волинський губернатор крім адміністративних повноважень виконував численні додаткові, навіть специфічні за своїм змістом. А. П. Римський-Корсаков був головою губернської слідчої комісії про секвестр та конфіскацію маєтків повстанців, яка діяла на основі розпорядження верховної влади від 17 липня 1831 року. Учасники повстання поділялися на три категорії і у найбільш активних маєтки конфісковувалися [3, с.159]. У жовтні 1832 року губернатор очолив Волинську комісію для ліквідації боргів конфіскованих маєтків. [1, арк. 46]. Він особисто відповідав за стабільність в регіоні після того, як було відмінено військове положення. Організовував переслідування поміщиків, які купували зброю та порох за кордоном [6, арк. 15]. За організацію комісій та оперативне налагодження роботи адміністративних органів А. П. Римський-Корсаков був нагороджений орденом Станіслава 1 ступеня [2, с.215].

На посаді волинського губернатора Андрій Петрович переконався в існуванні принципової різниці між російським дворянством та польським шляхетством. У зверненнях до генерал-губернатора В. В. Левашова вказував,

що у внутрішніх губерніях не зустріти такого числа заможних та освічених поміщиків, як тут. У сільських місцевостях розбудовані розкішні маєтки, а більшість вільного часу молоді магнати проводять у цих садибах-палацах не обтяжені ні військовою, ні цивільною службою [8, арк. 169-170]. Зробивши такі висновки, губернатор не запропонував верхній владі дієвих заходів аби примусити їх служити імперії, що могло бути однією з причин його звільнення.

А. П. Римський-Корсаков визнавав, що посада начальника краю була, передусім, політичною, яка поєднувала суворий нагляд за шляхтою з поблажливістю до її становища. Головне завдання губернатора полягало у формуванні авторитету верхньої влади [7, арк. 1-2.]. Він мусив попереджати та вчасно зупинити вчинення державних злочинів. Тому губернатор налагоджував взаєностосунки з місцевою елітою. А. П. Римський-Корсаков зрозумів, що шляхтичі сприйматимуть того, хто відповідатиме їхньому рівню освіченості і багатства. Одяг, вишукані страви під час офіційних та неофіційних прийомів, музика і навіть кінний екіпаж губернатора – це ті атрибути, які мали бути відповідними посаді начальника губернії. А. П. Римський-Корсаков у письмовому зверненні до Миколи I 9 квітня 1834 року вказав, що за три роки його губернаторства було витрачено 35 тисяч власних коштів. Тим самим він скоротив особистий капітал з 115 до 80 тисяч рублів. Його витрати не покривались жалуванням у розмірі 8 500 рублів, з яких значна частина йшла на відповідне утримання губернаторського будинку. Начальник губернії повідомляв, якщо так піде і надалі, то він остаточно втратить свої статки. При цьому А. П. Римський-Корсаков резонно вказував абсолютно несумісним з його посадою брати в борг у місцевих землевласників, щоб не стати маріонеткою у їх руках [7, арк. 1 зв.].

Військові офіцери не сприймали неофіційного налагодження стосунків начальника Волині з шляхетством. Російські чиновники побачили у таких взаєминах приниження перед тими, які були переможені після придушення повстання. 18 жовтня 1832 року штаб офіцер корпусу жандармів полковник

Гофман повідомив генерал-губернаторові В. В. Левашову, що А. П. Римський-Корсаков, замість того, щоб провести сувору ревізію у повітах, разом з дружиною відвідував там обіди та бали і до того подружився з місцевою шляхтою, що поміщики Любомирський та Корженевський пообіцяли подарувати йому зручну карету останньої моди для комфортних подорожей [8, арк. 167 зв.].

2 липня 1834 року генерал-губернаторові надійшло чергове повідомлення, що учасники повстання, які перебували під слідством, проте запрошувались волинським губернатором на офіційні зібрання та бали і тим самим зростав їх авторитет серед населення. Верховна влада навпаки наказувала губернатору не вступати у подібні стосунки з такими дворянами, щоб не допускати поширення чуток про безкарність повстанців [9, арк. 1-4]. Цього ж місяця було розпочате навіть слідство з приводу відсутності А. П. Римського-Корсакова на молебні у православному храмі в день народження імператриці. Було доведено, що в цей час він гостював у місцевого поміщика Густава Олізара разом з численною свитою. Наслідуючи губернатора, інші чиновники також не прибули у храм. Цим вчинком Андрій Петрович порушив обов'язок губернатора власною поведінкою подавати приклад іншим чиновникам та стежити за відвідуванням ними православної церкви, підвищувати авторитет верховної влади у цьому краю [10, арк. 1-7.].

Волинському губернатору вдавалось виправдатись від звинувачень. Не в останню чергу цьому сприяла дружба між київським генерал-губернатором та волинським губернатором. Намісник щоразу підтверджував «благосклонне» ставлення до А. П. Римського-Корсакова, тоді як подібні звинувачення були підставою вчинення суворого покарання. Взаємовідносини між генерал-губернатором та губернатором відігравали важливу роль під час управління цим регіоном. Як відомо, В. В. Левашов сам був звинувачений у надмірній «дружбі» з польськими родинами, яким сприяв у вирішенні багатьох питань, «їздив по місту у венгерці», «намагався сподобатись шляхті» [11, с.274].

13 квітня 1835 року А. П. Римського-Корсакова було звільнено «за власним бажанням». Офіційним приводом стало його звернення до Миколи І про переведення на посаду членом ради Міністерства внутрішніх справ або обер-прокурором в Петербург у зв'язку з скрутним матеріальним становищем [7, арк.2]. Начальник Волині повідомив про завершення роботи слідчої комісії про учасників повстання, закриття якої відбулося 7 листопада 1834 року, а отже було реалізоване одне з головних завдань волинського губернатора – визначення учасників повстання, складено їх поіменні списки. Тож основною причиною звільнення А. П. Римського-Корсакова була зміна політики верховної влади на рішучі інтеграційних заходів, здійснення яких покладалась на жорсткішого адміністратора Миколу Васильовича Жуковського. Майже через місяць, а саме 9 червня 1835 року В. В. Левашова з тих же міркувань було переведено на посаду чернігівського, полтавського, харківського генерал-губернатора.

Таким чином призначення волинського губернатора А. П. Римського-Корсакова вказувало на черговий інтеграційний виток у політиці верховної влади щодо людної приєднаних територій після Листопадового повстання 1830 р. Начальник губернії здійснював цілу низку непопулярних заходів, які супроводжувались налагодженням взаємовідносин з місцевою елітою. Успіхи у цьому напрямі змусили верховну владу не зважати на певні недоліки А. П. Римського-Корсакова та зростаюче невдоволення його політикою серед військових офіцерів, зусиллями яких відбулося «повторне відвоювання» цього краю. Звільнення волинського губернатора А. П. Римського-Корсакова було зумовлене необхідністю проводити рішучі політичні зміни в управлінні цією територією.

Список використаної літератури та джерел

1. Державний архів Житомирської області, ф.22, оп.2, спр.1.
2. Ельницкий А. Римский-Корсаков Андрей Петрович // РБС. – СПб., 1913. – Т. 16. Рейтерн - Рольцберг. – С. 214-215.

3. Полное собрание законов Российской империи – Собр. 2., СПб., 1832, Т. VI. – Отд.2: 1831. - №4894.
4. П. П. Аверин Павел Иванович // РБС. – СПб., 1896. – Т. 1. Аарон - Александр II. – С.34-36.
5. Рацкая Ц. С. Н. А. Римский-Корсаков. Изд. 2-е, перераб. — М., Музыка, 1977. — 112 с.; Кунин И. Ф. Николай Андреевич Римский-Корсаков. (1844—1908). Изд. 3-е. — М., Музыка, 1988. — 160 с.; Колокольцов В. Б. Римская-Корсакова Т. В. Римские-Корсаковы [электронный ресурс]. – Режим доступа до тексту:www.petergen.com/dk/rimsky.pdf.
6. Центральний державний історичний архів України у м. Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 442, оп.782, спр.254.
7. ЦДІАК України, ф.442, оп.1, спр.1731 б.
8. ЦДІАК України, ф.442, оп.782, спр.254.
9. ЦДІАК України, ф.442, оп.784, спр.141.
- 10.ЦДІАК України, ф.442, оп.784, спр.142.
- 11.Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: ХІХ – початок ХХ століття / В. С. Шандра. – К.: НАН України І-н історії України, 2005. – 427 с.